

Gorbacsov és Ceaușescu utolsó találkozója

Alekszandr Sztikalin*

Abstract **The Last Meeting of Gorbachev and Ceaușescu.** The Romanian record on M. Gorbachev's meeting with N. Ceaușescu on December 4th, 1989 is first published for Hungarian readers in the present article. This event was given great importance and topicality by the regime changes in Central- and Eastern-European countries. By this time even in Romania, the last country of Stalin-type dictatorship, social tensions had become tangible, and only a few weeks were left until the Conducator's execution. From the content of the conversation we can see that Ceaușescu was left no legs to stand on, but at the same time he clung onto power with tooth and nail, but he could not rely on any support from Gorbachev. As it becomes clear from their conversation, the Soviet and Romanian leaders had very different views on the international situation, the question of reforms and structural reorganisations, future perspectives, and they intended to give different answers to the challenges they were faced with.

Keywords Gorbachev, Ceaușescu, Soviet Union, Romania, Soviet Bloc, Romanian revolution

Mihail Gorbacsov és Nicolae Ceaușescu 1989. december 4-én, mintegy két héttel a romániai kommunista rezsimet megdőntő forradalom kezdete előtt lezajlott, utolsó megbeszélésről készült román feljegyzést ajánljuk az olvasó figyelmébe. A két politikus találkozására közvetlenül a Varsói Szerződés tagállamai vezetőinek tanácskozását követően került sor, ahol az SZKP főtitkára részletesen beszámolt az 1989. december 2-3-án lezajlott máltai csúcstalálkozóról. George Bush (id.) és Mihail Gorbacsov megbeszéléseinek egyik fő témáját a kelet-európai helyzet jelentette, ahol 1989 őszén felgyorsult a kommunista diktatúrából a plurális demokrácia felé vezető átmenet folyamata. Az új modell felé tartó Magyarországhoz és Lengyelországhoz fokozatosan csatlakozott az NDK, Bulgária, Csehszlovákia, és október–november folyamán láncreakciószerűen követték egymást a bársonyos forradalmak. Ceaușescu, akit megrémisztettek a kelet-európai országokban zajló folyamatok és december elejére „utolsó mohikánként” egyedül maradt a párt- és állami vezetők új

* Orosz Tudományos Akadémia, Szlavisztikai Intézet
Email: zhurslav@gmail.com

nemzedékével szemben, nagy jelentőséget tulajdonított a kétoldalú megbeszéléseknek, és erőteljesen szorgalmazta a találkozást Gorbacsovval. Miután az SZKP Központi Bizottságától meghívót kapott a Gorbacsov–Bush találkozót megelőző egyeztetésre, november 27-i válaszlevelében közölte, hogy amennyiben nem terveznek külön kétoldalú megbeszélést közte és Gorbacsov között, akkor Románia előreláthatólag külügyminiszter-helyettesi szinten fogja képviselteni magát Moszkvában.¹ Ugyanebben a levélben elégedetlenségének adott hangot a szovjet vezetés azon szándékaival szemben, hogy Máltán az amerikaiakkal megvitassák a kelet-európai változások kérdését. Ceaușescu erősen tartott attól, hogy Moszkva és Washington megállapodnak, közösen gyakorolnak nyomást Romániára az ottani rendszerváltás érdekében. Úgy fogalmazott, hogy a küszöbön álló szovjet–amerikai megbeszéléseken „semmilyen formában sem szabad megvitatni a szocialista országokban kialakult helyzetet”, az egyes országokban mutatkozó problémákat kizárólag ezen országok vezetőinek találkozáján lehet áttekinteni. Amennyiben Gorbacsov és Bush eszmecseréjén a kérdés mégis felmerülne, „azt minden nép ezen országok belügyeibe történő beavatkozásnak minősítené”. Az Egyesült Államoknak „a szocialista országok destabilizálására irányuló antikommunista politikájával” kapcsolatban Ceaușescu javasolta, hogy határozottan követeljük Washingtontól „a más országok belügyeibe való beavatkozás haladéktalan megszüntetését”.² Gorbacsov, akit nagyon összetett viszony fűzött a román vezetőhöz, elutasította annak módszereit és számtalanszor került vele konfliktusba, később visszaemlékezéseiben részletesen beszámolt utolsó találkozásukról Ceaușescuval.³

Nem sokkal Ceaușescu Moszkvába utazása előtt, 1989. november 20-24-én, a csehszlovákiai „bársonyos forradalom” sorsdöntő napjaival egy időben került sor Bukarestben a Román Kommunista Párt utolsó, XIV. kongresszusára. A Ceaușescu-rezsimet élesen kritizáló „testvérpártok” egész sora (köztük az Olasz Kommunista Párt, az MSZMP kettészakadása után 1989 októberében létrejött Magyar Szocialista Párt és mások) demonstratív módon bojkottálta a rendezvényt. De az SZKP elküldte képviselőit Bukarestbe. A delegációt V. I. Vorotnyikov, az SZKP KB Politikai Irodájának tagja, az OSZFSZK Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke vezette, aki később részletesen beszámolt Gorbacsovnak komor benyomásairól.⁴ Saját visszaemlékezéseiben a következőket írta: „Ceaușescu dicsőítése minden képzeletet felülmúlt. A teremben való megjelenése, bármely szava vastapsot, ovációt, skandalást váltott ki. [A küldöttek] több tucatszor álltak fel. N. Ceaușescu beszámolója két

¹ Amint az Gorbacsov külpolitikai tanácsadójának, G. Sahnazarovnak Gorbacsovhoz intézett feljegyzéseiből kiderül, a szoros napirend ellenére Ceaușescu követelésére a román vezető és Gorbacsov találkozására másfél órát szántak. Lásd: Sahnazarov, G. H.: Cena szvobodi. Reformacija Gorbacsova glazami ego pomoscsnyika. Moszkva, 1993. 432-433, 439-440. o.

² Idézi: Buga, V.: Gyekabrszkaja revoljucija 1989 g. v kontyeksztje szovjetszko–ruminszkijih otnosenij. In: Revoljucii i reformi v sztrana Centralnoj i Jugo-Vosztocsnoj Jevropi: 20 let szpusztija. (Nyikiforov, K. V. /fel. szerk./) Moszkva, 2011. 499-500. o.

³ Gorbacsov visszaemlékezéseiben külön fejezetet szentelt a Szovjetunió és Románia közötti kapcsolatok problémájának, valamint Ceaușescuhoz fűződő viszonyának: „Nicolae Ceaușescu: a zsarnok bukása” címmel. Lásd: Gorbacsov, M. Sz.: Zsizny i reformi. 2. kötet, Moszkva, 1995. 390-404. o. A két ország vezetőinek utolsó találkozásáról az egyre súlyosbodó romániai helyzet és a szovjet–román kapcsolatok tükrében lásd még: Muszatov, V. L.: Szovjetszko–ruminszkije otnosenijja v period krizisza i kraha Ceaușescu. In: Revoljucii i reformi v sztrana Centralnoj i Jugo-Vosztocsnoj Jevropi: 20 let szpusztija.

⁴ Lásd: Gorbacsov, 1995. 2. köt. 401-403. o.

szünettel öt óra hosszat tartott... Ceaușescu zárszava: csaknem belefulladt saját beszédének pátoszába. Még fel is visitott. Kezeivel hadonászott – jelt adva a felállásra, még jobban felemelte hangját. És ez így ment több mint egy óra hosszat. Fájdalmas és szégyenletes volt még látni is ezt a bohózatot.”⁵

A román sajtó úgy tálalta a véget ért kongresszust, mint „a hatalmas győzelmek kongresszusát, a szocializmus diadalát, Románia függetlenségének és szuverenitásának kiteljesedését”. Ugyanakkor minden hivatalos szólám ellenére Ceaușescu kongresszusi fellépésének hisztérikus hangneme leplezte a diktátor félelmét nem csak a szovjet blokkban végbemenő folyamatokkal, hanem saját országlásának perspektíváival kapcsolatban is. A román kommunista vezető, abbéli törekvésében, hogy minél szélesebb társadalmi támogatást biztosítson magának, a rá jellemző módon nem riadt vissza a nacionalista kártya kijátszásától sem. Többek között megemlítette Románia keleti szomszédjának igazságtalan fellépését a besszarábiai kérdésben. De a kívánt hatást nem érte el, már nem 1968-at írtak, a nép teljesen elveszítette a hatalomba vetett bizalmát. A Moszkvával szembeni függetlenség hangoztatása a változások iránti egyre türelmetlenebb társadalmi várakozás légkörében és a gorbacsovi peresztrojka iránti érdeklődés körülményei között az ingerültségen kívül semmit sem váltott ki a közvéleményből.

A november 27-én Moszkvába küldött levél kihívó hangneme ellenére Ceaușescu, teljesen érthető okokból, nem kívánt Gorbacsovval konfrontálódni kettejük találkozásánál. Az elkerülhetetlen gazdasági összeomlás küszöbén, Románia egyre erősödő külpolitikai elszigetelődésének körülményei között nem volt értelme a szovjet vezetőkkel összerúgni a port. A peresztrojka eszméinek a román társadalomra gyakorolt hatásától halálosan rettegő diktátor hatalmának megtartásában csak Gorbacsov támogatására számíthatott. A romániai válság elmélyülésével és a szomszédos országokban zajló viharos folyamatokkal párhuzamosan tovább nőtt a román kommunista rezsim függősége a Szovjetuniótól (többek között a kőolaj- és földgázszállítások terén).

A gyorsírástos feljegyzés szövegét olvasva érezhető Ceaușescu nagyfokú zavarodottsága és idegessége. Ez beszélgetőpartnerének is feltűnt. Gorbacsov később, az 1990-es évek közepén úgy emlékezett vissza, hogy Ceaușescu a találkozó során „nagyon izgatott állapotban volt” és „némileg furcsa benyomást keltett: különös fény a szemében, egyfajta megszállottság, és ezzel együtt reakcióinak lassúsága. Az események alakulása megijesztette.” A szovjet vezetőnek az volt a benyomása, hogy Ceaușescu „érezte helyzetének veszélyességét és tisztában volt vele, hogy nagyon sok mindent nem fognak neki megbocsátani”, tudták ezt a környezetében lévők is.⁶

Egyrészt Ceaușescu, „jó képet vágva a rossz tréfához” fáradhatatlanul bizonygatta a szovjet főtitkár előtt a saját erejébe vetett meggyőződését (a „nagy győzelmek kongresszusát” dicsőítő hivatalos propaganda szellemében), biztosította őt a reform-kommunista eszmék iránti elkötelezettségéről (főleg a korábbi évtizedek független román külpolitikájára hivatkozva), és mindenáron igyekezett eltusolni a saját és Gorbacsov szocializmus-értelmezése közötti égbekiáltó ellentmondásokat. Másrészt nemcsak új eszmei alapok kidolgozásának szükségességéről próbálta győzködni a szovjet vezetőt a szocialista világrendszer számára, de egyenesen arra szólította fel,

⁵ Vorotnyikov, V. I.: A bilo eto tak...Iz dnevnika cslena Politburo CK KPSZSZ. Moszkva, 1995. 317–318. o.

⁶ Gorbacsov, 1995. 2. köt. 402–404. o.

hogy „gyakoroljon nyomást egyes szocialista országok vonalvezetésére”, állja útját a kommunista pártokat és azok vezetőségét fenyegető veszélyeknek, melyek a szovjet táborban zajló folyamatok következtében keletkeztek. Ceaușescu „fixa ideája” ebben az időben az volt, hogy nemzetközi tanácskozásra kell összehívni minden olyan erő képviselőit, melyek megőrizték hűségüket a kommunista alternatíva iránt, és még mindig bízott abban, hogy Moszkva támogatja ezt a kezdeményezést. Gorbacsov azonban, aki cseppet sem bízott sem Ceaușescu személyében, sem az általa képviselt szocializmus-modell megújulási képességében, kitérő választ adott, óvta a román vezetőt az életbevágó kérdések megoldásának halogatásától, mivel a késlekedés a már megbuktatott Honecker és Zsivkov sorsára juttathatja a román vezetőt. Az SZKP főtitkára semmiféle ígéretet nem tett Ceaușescunak, láthatóan titkon abban reménykedett, hogy a forradalmi változások hulláma elérí Romániát is, és akkor már nem a hírhedt nacionalista kommunistaival, hanem új baloldali vezetőkkel kell tárgyalnia.

A megbeszélés vége felé Gorbacsov azt javasolta, néhány konkrét, gazdasági jellegű kérdés megvitatását halasszák el a szocialista országok képviselőinek 1990. január 9-ére tervezett tanácskozásáig (Gorbacsov szájából ez még élesebben hangzott. „Érjük meg január 9-ét!”). Ezt a mozzanatot néhány román kutató különbözőképpen értelmezi, többek között néhányan felvetik: lehetséges, hogy Gorbacsov bizonyos mértékben tisztában volt azzal, milyen sors vár Ceaușescura, mivel ekkor a szovjetek részvételével már folyamatban volt egy nemzetközi katonai beavatkozás előkészítése a rezsim megdöntésére. Mindez azonban nem több mint egyes mai jobboldali román szerzők spekulációja a szovjetek állítólagos aktív szerepéről a hatalom átadásában a nemzeti-kommunista Ceaușescu-rezsim kezéből a mérsékeltbb, lényegében szintén kommunista Iliescu kezébe. De függetlenül attól, hogy Moszkva milyen mértékben volt érintett a decemberi eseményekben (véleményünk szerint tevékenysége a figyelmes szemlélő szerepére korlátozódott), Gorbacsov és csapata a kezdetektől fogva támogatta a hatalomváltást, és ez nem korlátozódott pusztán Ceaușescu tevékenységének elítélésére, akit halála után megfosztottak valamennyi szovjet kormánykitüntéstől, többek között az 1988-ban 70. születésnapja alkalmából „frissen” adományozott Lenin-rendtől is. A szovjet vezető gratulált Iliescunak a Nemzeti Megmentési Front Tanácsa elnökévé történt megválasztásakor és szolidaritását fejezte ki a „román hazafiakkal”, akik „határozottan felléptek országuk megmentése érdekében az önkénnyel és terrorral szemben, hogy saját földjükön valódi demokratikus rendszert hozzanak létre”. Éppen most, biztosította Gorbacsov Iliescut, „nyílnak új, széles lehetőségek a szovjet–román együttműködés népeink javára történő elmélyítése és fejlesztése terén, a szilárd béke és az európai stabilitás érdekében”.⁷

A dokumentumot oroszra fordítók egyike, Vasile Buga történész, diplomata tagja volt a Moszkvába látogató román delegációnak és tolmácsolt a két vezető 1989. december 4-i találkozásán.

⁷ Pravda, 1989. december 27.

Gyorsírásos feljegyzés

Nicolae Ceaușescu elvtárs, a Román Kommunista Párt főtitkára, a Román Szocialista Köztársaság elnöke és Mihail Szergejevics Gorbacsov elvtárs a Szovjetunió Kommunista Pártja Központi Bizottságának főtitkára, a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa Elnökségének elnöke munkamegbeszéléséről

(Moszkva, 1989. december 4.)

A találkozón jelen voltak:

Constantin Dăscălescu elvtárs, a Román Szocialista Köztársaság Kormányának miniszterelnöke

N. I. Rizskov, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke

M. Sz. Gorbacsov:

Ceaușescu elvtárs, először is engedje meg, hogy országunk vezetése nevében gratuláljak Önnek a pártkongresszus sikeres befejezése alkalmából. Úgy látom, Önök elégedettek a kongresszus eredményeivel. Amint elvtársaim tájékoztattak, a román társadalomban és a román kommunisták körében jól fogadták a kongresszusi határozatokat.

A magam és az egész szovjet vezetés nevében szeretném kifejezni szívélyes üdvözetünket és jókívánságainkat a kongresszusi határozatok sikeres megvalósításához.⁸

Nicolae Ceaușescu et.:

Szeretném kifejezni köszönetemet a jókívánságokért, és mindenekelőtt a magam és a pártvezetés nevében szeretném átadni forró üdvözetemet Önnek és a szovjet vezetésnek. Természetesen örülök ennek a rövid találkozásnak, de egy hosszabb találkozóra is szükség lenne.

M. Sz. Gorbacsov:

Majd keressük erre megfelelő időpontot.

Nicolae Ceaușescu et.:

Nagyon sok probléma van, amit meg kellene vitatnunk. Köszönöm Önnek a kongresszusunk befejezésével kapcsolatos gratulációját.

Ez valóban egy jó kongresszus volt, és jó eredményekkel zárult. Most azon kell dolgoznunk, hogy a kongresszusi határozatokat a gyakorlatban is megvalósítsuk.

M. Sz. Gorbacsov:

Ilyen nagyszabású esemény, főleg egy kongresszus után mindig komoly feladatok állnak előttünk. Ez mindig így van.

A helyzet nálunk komoly figyelmet igényel. Ennek megfelelően közelítünk hozzá. Most a legfőbb feladatunk, hogy megszabaduljunk a fejlődést gátló elemektől. Természetesen mi ragaszkodunk az általunk választott politikai irányhoz és nem értünk egyet azokkal, akik megpróbálják az eddig megtett utat tévedésnek, a teljesítménytelenség ígéretei és be nem igazolódott remények útjának beállítani. Ez bonyolult folyamat, és egy olyan fordulatot a világban, mint a mi forradalmunk, nem lehet pusztán fekete–fehér színekben feltüntetni, még akkor sem, ha túlzásokról mentesen, távlatos történelmi kritériumok alapján ítéljük meg.

⁸ Gorbacsov Ceaușescuhoz intézett gratulációját a Román Kommunista Párt főtitkárává történt megválasztása alkalmából a Pravda 1989. november 25-i száma közölte.

Úgy gondolom, az erkölcs és igazság szempontjából nem értékelhetjük alul mindazt, amit az előző generációk véghezvittek. Élték mindennapjaikat, feláldozták egészségüket, vagy akár életüket is, mindemellett boldogok voltak, jóllehet drámai események is történtek. Ezért reméljük, hogy peresztrojánkban fel tudjuk használni mindazt, ami jó volt, és új távlatokat nyithatunk a társadalom megújulása és tökéletesedése előtt. Természetesen ez bonyolult folyamat, de mi mégis reméljük, hogy az erkölcs és igazság szempontjából sikerre visszük, bár tudjuk, hogy gyors sikerre nem számíthatunk.

Nicolae Ceaușescu et.:

Kongresszusunkon mi is beszéltünk erről, igaz, nem sokat, de külön helyet szenteltünk a nagy októberi szocialista forradalomnak, és a szovjet népek hatalmas eredményeinek. Mégsem lehet kitörölni az emlékezetből, nem lehet elfelejteni mindazt, amit a szovjet emberek elértek a történelemben.

M. Sz. Gorbacsov:

Ez egy másik hazugság lenne, még azoknál is rosszabb, melyeket időnként nálunk hangoztatnak.

Nicolae Ceaușescu et.:

Természetesen egy ilyen grandiózus vállalkozás során óhatatlanul előfordulnak hiányosságok, hibák, önkény, de a történelem csak azt őrzi meg, ami az előrehaladást biztosítja.

Üdvözlöm azt, amit Ön mondott, Gorbacsov elvtárs, hogy tényszerűen rá kell mutatni azokra az eredményekre, amit a szocializmus elért, mivel ez még jobban mozgósítja a szovjet embereket az új célkitűzések megvalósítására. Természetesen a társadalom szerveződését, a gazdasági módszereket folyamatosan tökéletesíteni kell, fejleszteni kell mindazt, ami biztosítja a szocializmus hatékonyabb építését.

M. Sz. Gorbacsov:

Úgy gondolom, ez nagyon lényeges észrevétel, mivel gyakran mi magunk is késlekedünk az égető problémák megoldásával.

Nicolae Ceaușescu et.:

Ugyanakkor Önöknek tudniuk kell, hogy amit most teszünk, az 10 év múlva már elavult lesz, hacsak nem emeljük ki állandóan azt, ami valóban újnak számít.

M. Sz. Gorbacsov:

Ez valóban így van.

Nicolae Ceaușescu et.:

A legfontosabb – az embereknek jobb anyagi és szellemi körülményeket biztosító szocializmus felépítése.

M. Sz. Gorbacsov:

Megkérem Stoica elvtársat, hogy fordítsa le Önnek legutóbbi cikkemet, amit a szocializmus eszméiről és a peresztrojkához való viszonyukról írtam. Ott mindezt kifejtettem.⁹

Nicolae Ceaușescu et.:

Már átnéztem, megvan nekem a rövidített változata.

M. Sz. Gorbacsov:

A kivonatok alapján nem lehet teljes képet kapni.

Nicolae Ceaușescu et.:

⁹ Lásd: Gorbacsov, M. Sz.: Szocializtyicseszakja igyeja i peresztrojka. Moszkva, 1989.

Átgondolom, és válaszolni fogok Önnek.

M. Sz. Gorbacsov:

Nagyszerű.

Nicolae Ceaușescu et.:

Véleményem szerint a következőképp járhatnánk el: találkozhatnának pártjaink küldöttségei, ha másokat is meg tudnánk nyerni, az is jó lenne, de ezt most nehéz megvalósítani. Találkozzanak, hogy kidolgozzanak egy általános anyagot a szocializmusról és annak perspektíváiról.

M. Sz. Gorbacsov:

Nem ellenzem.

Nicolae Ceaușescu et.:

El kell mondanom Önnek, hogy sok párt követeli és várja ezt, és ők természetesen üdvözléne a Szovjetunió aktív részvételét ebben a munkában.

M. Sz. Gorbacsov:

Nagyszerű.

Nicolae Ceaușescu et.:

Természetesen nem a régi formákról van szó, mi bíraltuk azokat, amint Ön is emlékszik, de Ön is jól tudja, mekkora jelentőséget tulajdonít a világ a Szovjetunió lépéseinek. Természetesen itt a kommunista és haladó erőkre gondolok.

M. Sz. Gorbacsov:

Jól van. Kitűzzük ezt a feladatot [pártjaink Központi Bizottságainak] ideológiai és nemzetközi osztályai elé. Kezdenek el dolgozni az anyagon – először talán tudományos, aztán politikai szinten.

Nicolae Ceaușescu et.:

Aztán együtt megnézzük [mit sikerül elérnünk].

Ha már ezekről a kérdésekről beszélünk, először is gondolkodjunk a kommunista és munkáspártok találkozója megszervezésének lehetőségéről. Természetesen nem ragaszkodom hozzá, hogy erről most valamiféle határozatot fogadjunk el, de szeretném, ha tudná, nagyon sok párt felvetette ezt a kérdést. Ezért irtuk bele a kongresszusi határozatba, hogy ebben az irányban fogunk dolgozni. Létrehozhatnánk egy kezdeményező csoportot.

M. Sz. Gorbacsov:

Én ezt némiképp másként látom.

Nicolae Ceaușescu et.:

Kezdjék csak meg a munkát.

M. Sz. Gorbacsov:

Én jobban pártolom azt az ötletet, amit Ön a levelében javasolt. Mégis csak a szocialista országok körében kellene ezt a kérdést megvitatni.¹⁰ Hogyan készülünk egy szélesebb találkozóra, ha nem pontosítjuk előtte álláspontunkat azokkal a problémákkal kapcsolatban, melyekkel szembe kell néznünk?

Nicolae Ceaușescu et.:

Ez hosszabb előkészítést igényel. Egy ilyen csoportnak a létrehozása önmagában

¹⁰ Ceaușescu 1988-1989 folyamán több ízben felvetette a szovjet vezetés előtt egy olyan munkatalálkozó ötletét, amelyen a szocialista országok vezetői a nemzetközi problémák széles körét és a szocializmus építésének további programját vitatnák meg. Gorbacsovnak külön levelet is küldött a témában. A Kremlben elvileg nem elleneztek egy ilyen találkozó lebonyolítását. Lásd: Muszatov, 1995.

is pozitív hatást gyakorolna a szocialista országokra. Önnek meg kell értenie, hogy senki sem szorgalmaz egy olyan konferenciát, amelyen pusztán erről-arról beszélnének. Tehát mégis csak jobb lenne egy előkészítő csoport létrehozása, hogy elkezdhessen dolgozni. Ez komoly segítséget jelentene a szocialista országoknak.

M. Sz. Gorbacsov:

Nekünk a következő a véleményünk: a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága kérdezze meg [a testvérpártokat – a ford.], mivel most nem éppen alkalmas a pillanat [a tanácskozás összehívására]. Valamikor kedvező fogadtatásra talált volna ez az ötlet, kedvező volt a légkör egy ilyen tanácskozás összehívására, aztán elkezdődött a párt helyének és szerepének az átértékelődése, és most más a kívánság – mindenki maga szeretne rendet tenni a háza táján.

Nicolae Ceaușescu et.:

Nyíltan meg szeretném mondani Önnek, hogy volt idő, amikor mi magunk elleneztek az ilyen konferenciákat.

M. Sz. Gorbacsov:

Most mások vannak ellene.

Nicolae Ceaușescu et.:

Néhány párt éppen azért fordult hozzánk, mert a nemzetközi mozgalomban most nagyon nehéz a helyzet.¹¹ Mirajtunk a felelősség, hogy tegyünk valamit, még akkor is, ha nem túl sok párt vesz részt ebben a kezdeményezésben.

Tudja, mit mondott Lenin 1903-ban?

M. Sz. Gorbacsov:

Nem tudom.

Nicolae Ceaușescu et.:

Ha kevesen vagyunk is, zászlót kell bontanunk. Hadd lássák az emberek, mit teszünk a szocializmus befolyásának erősítése érdekében és a forradalmi mozgalom megszilárdításáért.

M. Sz. Gorbacsov:

Én úgy gondoltam, éppen amiatt erősödik az érdeklődés a világban a szocializmus ügye iránt, amit mi céltudatosan teszünk a szocializmus megújítása érdekében.

Nicolae Ceaușescu et.:

Most nincs elég időnk, hogy megvitassuk ezt a kérdést. Vannak jó dolgok, de vannak nem túlságosan jó dolgok is, és elég hosszú időre lenne szükségünk, ha most elkezdhenék ezzel a kérdéssel foglalkozni.

M. Sz. Gorbacsov:

Valóban kevés az időnk. De majd gondolkodunk a kérdésről.

Nicolae Ceaușescu et.:

Nem szeretném az előkészítő csoportot a Szovjetunió Kommunista Pártjának részvétele nélkül létrehozni.

M. Sz. Gorbacsov:

Talán, ellenkezőleg, így még jobb is lenne.

Nicolae Ceaușescu et.:

Én úgy gondolom, hogy nem.

M. Sz. Gorbacsov:

¹¹ A kommunista mozgalomban aránylag marginális csoportokról van szó.

Még maga az egyenjogúság is ezt feltételezné.

Nicolae Ceaușescu et.:

Ez igaz, de úgy vélem, a Szovjetunió Kommunista Pártja nem maradhat távol az ilyen jellegű vállalkozásoktól. Mindazonáltal véleményem szerint, amint már korábban is mondtam, nem feltétlenül szükséges már most ebben a kérdésben döntést hoznunk. Arra kérem Önt, gondolkodjanak ezen.

M. Sz. Gorbacsov:

Átgondoljuk, és majd válaszolunk Önnek.

Nicolae Ceaușescu et.:

Ez olyan aktuális probléma, amelyre valamiféleképpen választ kell adnunk. Napjainkban nagyon sok probléma merül fel, és az embereknek válaszokra van szükségük. Az emberek végül a következőt gondolják: miért találkozhatnak a szociáldemokraták, liberálisok, kereszténydemokraták...

M. Sz. Gorbacsov:

Konzervatívok...

Nicolae Ceaușescu et.:

Igen, a konzervatívok is. És akkor a kommunista pártok miért nem tudnak találkozni egymással?

M. Sz. Gorbacsov:

Azért, mert annak idején Ceaușescu és Berlinguer elvtársak¹² ellenezték ezt.

Nicolae Ceaușescu et.:

Bizonyos formában igen, és a történelem megmutatta, hogy igazunk volt.

M. Sz. Gorbacsov:

Én is mindig elleneztem, de akkor tőlem nem sok minden függött.

Nicolae Ceaușescu et.:

Tehát miért nem dolgozhatnánk ki közös álláspontot, és ha más pártok is egyetértenek vele, annál jobb. Úgy értelmezem, Ön beleegyezett ebbe.

M. Sz. Gorbacsov:

Átgondoljuk és válaszolni fogunk.

Nicolae Ceaușescu et.:

Rendben.

Most pedig áttérhetünk a kétoldalú kérdésekre? Vagy először beszéljünk általánosságban? Minket nagyon aggaszt az, ami néhány szocialista országban zajlik. Megértjük, hogy szükség van korszerűsítésre, megújulásra, de most nem erről akarok beszélni, hanem másról. Az a forma, ahogyan ez történik, komoly veszélynek teszi ki nemcsak a szocializmust, de ezen országok kommunista pártjainak a pusztá létezését is. Ha tovább folytatódnak ezek a folyamatok, nagyon súlyos helyzet alakulhat ki.

Mindenesetre nem mondhatjuk, hogy ezekben az országokban a szocializmus semmilyen eredményt nem ért el. Úgy gondolom, hogy a Szovjetunió, és itt a Szovjetunió Kommunista Pártjára gondolok, komoly hatást gyakorolhat ezen a téren. Nem katonai megoldásra gondolok, hanem új irányelvek kidolgozására. De annak érdekében, hogy ezen országok vonalvezetésére kedvező hatást gyakoroljunk abban a szellemben, amiről ma Ön is beszélt, hasznos lenne a szocialista országok és pártjaink képviselőinek találkozója; mindenesetre nagyon

¹² Enrico Berlinguer (1922-1984): Az Olasz Kommunista Párt főtitkára 1972 és 1984 között, a nyugati kommunista mozgalom befolyásos személyisége.

komolyan el kell gondolkodnunk azon, mi zajlik néhány országban.

M. Sz. Gorbacsov:

Természetesen felmerül a kérdés, ki miként cselekedjen. De itt van az a kérdés is, hogy kik és miért tétlenkedtek, vagy éppen nem úgy cselekedtek, ahogyan azt az idő már régen megkövetelte. Ki zavarta Csehszlovákiát vagy a Német Demokratikus Köztársaságot, amelyek a gazdasági fejlettség és jólét viszonylag magas fokát érték el, hogy időben elkezdjék a modernizálás folyamatát, figyelembe véve a társadalom elvárásait és fejlődésének új mozzanatait? Ha ezt ők időben megtették volna, most az események teljesen más irányba fejlődnének. Ugyanez a helyzet nálunk, a Szovjetunióban is. Ha mi idejében gondoskodtunk volna a technikai modernizációról, a gazdasági fejlődés megújításáról, ma másképp alakultak volna az események nálunk. Annak idején, a plénumokon sokat beszéltek a tudományos-technikai forradalomról és országunk fejlődéséről, de végül is mindent félredobtak. Most pedig itt van előttünk egy 1973-as jelentés a Központi Bizottság részére a tudományos-technikai forradalomról és országunk fejlődéséről, és most, 15 év múltán kezdjük el megvalósítani azt, amit akkor kellett volna megtenni. Úgy vélem, ami presztízsünket illeti, abból sokat veszítettünk, mivel késlekedtünk a szükséges dolgok megtételével.

Nicolae Ceaușescu et.:

Ez szintén igaz.

M. Sz. Gorbacsov:

Függetlenül attól, hogy tetszenek-e nekünk vagy sem Ceaușescu elvtárs módszerei, tudjuk, hogy Romániában sok mindent tettek, és egyébként tárgyilagosan szólva, mindenki maga választhatja meg a módszereket a fejlődés előmozdítása, a szocializmus építése terén. Szóval így állnak a dolgok.

Nézzük meg, milyen helyzetbe került közös barátunk, Honecker elvtárs. Kölcsönös szimpátia van közöttünk, de az utóbbi időben nem mutatott szándékot arra, hogy velem beszéljen, nekem sem volt lehetőségem beszélni vele. Mégis valahogy megmondtam neki: Honecker elvtárs, a te dolgod, hogy döntést hozz, mi semmit sem döntünk el helyetted, és nem is ajánlgatjuk a mi intézkedéseinket, sem senki másét. Egyébként tudom, hogy amikor találkozott velem, együtt osztottak ki engem...¹³

Nicolae Ceaușescu et.:

Nem, mi nem bíráltuk Önt. Ellenkezőleg, arról beszélgettünk, jó lenne mielőbb találkozni és megvitatni, miként lenne érdemes dolgoznunk.

M. Sz. Gorbacsov:

Őszintén szólva erősen aggodom Honecker elvtársért.¹⁴

Nicolae Ceaușescu et.:

¹³ Valószínűleg elsődlegesen az NDK fennállásának 40. évfordulója alkalmából Kelet-Berlinben rendezett ünnepségek kulisszák mögötti történéseiről van szó 1989. október 6-7-én, néhány nappal a kommunista rezsim bukása előtt.

¹⁴ A NSZEP KB volt főtítkárárt, Erich Honeckert 1989 októberében mentették fel tisztségéből, ugyanazon év decemberében kizárták a pártból. 1990-ben, Németország egyesítését követően letartóztatási parancsot adtak ki a berlini falnál Nyugat-Berlinbe átjutni kívánó NDK állampolgárok meggyilkolását jóváhagyó Honecker ellen. 1991 márciusában a Szovjetunióban kapott menedéket, 1992 júliusában azonban kiadták az NSZK-nak, ahol egészségi állapotára való tekintettel hamarosan felfüggesztették ellene a büntetőeljárást. Chilébe emigrált, ott halt meg 1994-ben.

Én is nagyon sajnálom, és azt gondolom, valamit mondanunk kellene a nyilvánosság számára ebben a témában¹⁵, – valamit tenni kellene, mivel ez megengedhetetlen. Többek között Zsivkov elvtárral szemben is.

M. Sz. Gorbacsov:

Zsivkovval kapcsolatban lehet, hogy minden normálisan zajlik majd. Nem tudom, milyen most ott a helyzet.¹⁶ Természetesen az évek során felhalmozódott néhány probléma. De ha ott nincs komoly, nyilvánvaló önkény, akkor jobbra fordulnak a dolgok. A politikában nem szabad így cselekedni. Mi a politikai vezetés szintjén próbálunk a politikai kérdésekkel foglalkozni, igyekszünk nem beavatkozni és nem felügyelni, hogy ki és mit csinált. Ön is tudja, hogy a társadalomban vannak olyan erők, melyek mindig felvetik ezt a kérdést, és melyek folyamatosan izgatják a társadalmat. Mit lehet tenni? Ön azt mondja, hogy Önt nyugtalanítják ezek a kérdések. De hát mit tehetünk?

Nicolae Ceaușescu et.:

A találkozón megvitathatjuk, miként oldjuk meg a problémákat.

M. Sz. Gorbacsov:

Az NDK-ban megvitatták, és már ki is zárták őket a pártból.

Nicolae Ceaușescu et.:

Láttam, de ott külső hatás is érezhető a Német Szövetségi Köztársaságból.

M. Sz. Gorbacsov:

Miloš Jakeš régi barátom. Mondtam neki: az Önök országa csodálatos, a nép képzett, jól szervezett, jól nevelt, önöknek gyorsabban kell a változásokat végrehajtani, különben veszítenek, és ugyanolyan helyzetbe kerülnek, mint mi. Meg kell oldani ezeket a problémákat és nem szabad megvárni, amíg a nép „lábbal kezd szavazni”. Jakeš végighallgatott engem, majd azt mondta: akkor nekem jobb megvárnom, amíg a Szovjetunióban mások kerülnek hatalomra. Várt és lám mi történt.¹⁷ Ez a két ország volt a leginkább kedvező helyzetben, a leggazdagabbak voltak, rajtunk kívül, természetesen, mivel mi vagyunk a leggazdagabbak.

Nicolae Ceaușescu et.:

1968-tól kezdve mondtuk: fogjunk hozzá a gazdaság fejlesztéséhez, mivel másképp senki sem segít rajtunk. És ebben az irányban cselekedtünk.

M. Sz. Gorbacsov:

Sokat tettek.

Nicolae Ceaușescu et.:

1984-ig egyetlen liter kőolajat sem kaptunk a Szovjetuniótól.

M. Sz. Gorbacsov:

Minek az Önöknek? Van saját olajuk. Ez már tisztázott kérdés.

Nicolae Ceaușescu et.:

¹⁵ Ceaușescu 1989. novemberi, a Román Kommunista Párt XIV. kongresszusán elhangzott beszédéről lehet szó.

¹⁶ Todor Zsivkovot 1989. november 10-én mentették fel a Bolgár Kommunista Párt KB főtitkári tisztségéből, november 17-én pedig eltávolították a Bolgár Népköztársaság Államtanácsának elnöki posztjáról. 1990-ben büntetőjogi felelősségre vonták, büntetését házi őrizetben töltötte. 1996-ban a bolgár legfelsőbb bíróság döntése alapján szabadon engedték. 1998-ban hunyt el.

¹⁷ Gorbacsov a „csehszlovákiai bársonyos forradalom” eseményeire utal, amelyre 1989 novemberében, a szó szoros értelmében néhány nappal a Ceaușescuval lezajlott találkozója előtt került sor. Miloš Jakeš a kommunista rezsim utolsó éveiben a CSKP KB főtitkára volt.

Csak emlékeztetni szerettem volna.

M. Sz. Gorbacsov:

Mégis, önök sokat tettek.

Nicolae Ceaușescu et.:

Dolgoztunk és javításokat eszközöltünk a társadalom és gazdaság fejlesztése terén. Amit most Önök csinálnak, azzal korábban mi is próbálkoztunk. Szabadságot adtunk a bérlőknek, és egy év múlva azt láttuk, hogy meggazdagodtak, mi pedig teljesen felszámoltuk ezt a helyzetet.

M. Sz. Gorbacsov:

Ezt a perspektívát jósolja a mi számunkra is?

Nicolae Ceaușescu et.:

Mindenesetre, hogy valaki spekuláció révén meggazdagodjon, az nem perspektíva, ezt Ön is elég jól tudja. Bevezettük az öngazgatást, az új gazdasági mechanizmust, az igazgatási tanácsokat.

M. Sz. Gorbacsov:

Amikor Önt hallgatom, nem tudok elszakadni a gondolattól, hogy Önnek egy év alatt van ideje minden járást beutazni.

Nicolae Ceaușescu et.:

Nem, nem minden járást.

M. Sz. Gorbacsov:

Mondja csak, az olyan hatalmas országban, mint a mienk, hogyan tudnánk úgy irányítani, mint Önöknél? Nekünk más módszereket kell kigondolnunk.

Nicolae Ceaușescu et.:

Nálunk is van autonómia, de egy dolog az autonómia a köztársaságokban vagy akár a járásokban, megint más a vállalati autonómia. Mindenesetre valamiféle általános irány és általános ellenőrzés elengedhetetlen még a Szovjetunióban is.

M. Sz. Gorbacsov:

Ceaușescu elvtárs, mi szintén az erős központ hívei vagyunk, de ezt kicsit másképp képzeljük el.

Nicolae Ceaușescu et.:

[Erős központra] feltétlenül szükség van. Ugyanakkor a köztársaságok számára nagyobb autonómiát kell biztosítani, a járások számára szintén. Mi mostanra eljutottunk a falvakig.¹⁸ Persze a mi országunk kicsi.

M. Sz. Gorbacsov:

Nem kicsi, közepes.

¹⁸ Ennek a politikának, amiről itt szó van, az egyik eleme a falusi települések „szisztematizációja” volt. Ennek során számos falut ítélték pusztulásra (román falvakat ugyanúgy, mint a német és magyar etnikai többségű erdélyi falvakat), melyeknek a hatóságok szerint nem volt jövőjük. A mintegy 8 ezer falu helyén, Ceaușescu elgondolása szerint, agrárvárosok jöttek volna létre. A program negatív visszhangot váltott ki a világban, különösen erőteljes volt a tiltakozás a szomszédos Magyarországon, ami a terv megvalósításának lassítására készítette a román hatóságokat, bár Ceaușescu elvben soha nem mondott le róla. Ez a probléma szóba került a magyar és szovjet vezetők megbeszélésein is az 1980-as évek végén. (Lásd pl: Anatomija konfliktov. Dokumenti i matyeriali poszlednyej tretyi XX veka. 2. kötet. Vtoraja polovina 1980-h – nacsalo 199-h godov. Szentpétervár, Aleteia, 2013., a Magyarországról szóló fejezet.) Mihail Gorbacsov visszaemlékezései szerint Ceaușescuval lezajlott találkozóin szövé tette a falvak felszámolásával kapcsolatos ellenérzéseit. (Gorbacsov, 1995. 2. köt. 398. o.)

Nicolae Ceaușescu et.:

Mindenesetre nem engedhető meg, hogy egy vállalat, még ha köztársasági szintű is, ne álljon a központ ellenőrzése alatt, akár nagyobb autonómiával, több jogositvánnyal. Körülbelül 20 éve mi nagyon sok jogot adtunk a vállalatoknak, az első dolog, amit csináltak, hogy hiteleket vettek fel és gazdaságtalan beruházásokba fogtak. Akkor megnyirbáltuk a jogait, arra gondolva, hogy az irányítást a kezünkben kell tartani, mivel Románia számára 1980-ban a 11 milliárd dollárnyi adósság nagyon komoly problémát jelentett.¹⁹ Egyébként meg kell jegyezzem Önnek, hogy Brezsnyev beszélgetéseink során nem egyszer mondta nekem: ne mássz bele adósságokba. Néhányszor felhívta erre a figyelmemet, de ott hibáztunk, hogy amikor túl sok jogot adtunk a vállalatoknak, mindenki azt gondolta, ha van rá jogunk, akkor vegyünk fel külföldi hiteleket.

M. Sz. Gorbacsov:

Ebben a kormány a hibás!

Nicolae Ceaușescu et.:

Akkor még Dăscălescu elvtárs nem volt miniszterelnök.

Constantin Dăscălescu et.:

Addigra lettem az, mikor már törleszteni kellett a hiteleket.

Nicolae Ceaușescu et.:

Aztán intézkedtünk és felszámoltuk ezt a helyzetet, vissza tudtuk fizetni az adósságokat.²⁰

M. Sz. Gorbacsov:

Természetesen mi nem akarjuk, hogy rossz legyen, azt szeretnénk, ha minden jó lenne.

Nicolae Ceaușescu et.:

Kétségtelenül, az egész világ ezt akarja, de a Szovjetunióknak számos lehetősége van, hogy megoldja a felmerült nehézségeket. Erős, szocialista, gazdasági mintaállam lehet.

M. Sz. Gorbacsov:

Éppen ezt akarjuk mi is. Lehet, hogy törekvéseink túlságosan nagyszabásúak, de ezt szeretnénk elérni. Lehet, hogy a mi nemzedékünknek nem sikerül mindent véghez vinni, de sokat tehetünk. Most a legfontosabb az alapok lerakása, a további fejlődés irányának helyes meghatározása.

Nicolae Ceaușescu et.:

Néhány év alatt a Szovjetunió le tudná küzdeni a nehézségeket, mivel mégis csak komoly gazdasági erővel rendelkezik.

M. Sz. Gorbacsov:

Ez így van.

Nicolae Ceaușescu et.:

Önök kritizálják a tudományos-technikai fejlődés [színvonalát], de ezen a területen erős pozícióik vannak.

M. Sz. Gorbacsov:

Így igaz.

¹⁹ Románia külső adósságállományának legmagasabb összege a rendelkezésre álló adatok szerint 22 milliárd dollár volt.

²⁰ Arról, hogy ezt milyen áron érték el, képet alkothatunk a francia Libération című újság Mircea Dinescu költővel 1989. március 17-én készített interjúja alapján. (Az interjú orosz fordítása az „Uroki isztorii” honlapján érhető el – 2014. december.)

Nicolae Ceaușescu et.:

Az volt a hiba, hogy túlságosan a katonai összetevőre koncentráltak és elhanyagolták a többi területet.

M. Sz. Gorbacsov:

Így van.

Nicolae Ceaușescu et.:

Természetesen a nemzetközi helyzet is ebbe az irányba hatott. De Önöknél a tudományos-technikai ágazat erős, rendkívül erős, képes könnyen megoldani bármilyen problémát. Aztán ott van a többi szocialista ország is, bár kevésbé hatalmasak, mégis együtt tudnak működni ezen a területen.

M. Sz. Gorbacsov:

Összességében véve az európai szocialista országokat, ezek minden problémájukkal együtt modern országok.

Nicolae Ceaușescu et.:

Lezajlottak ezek a változások... Meg kell állítani mindezt és előre haladni.

M. Sz. Gorbacsov:

Mi is így gondoljuk. Lehet, hogy különböző módszereket alkalmazunk, mindenkinek megvannak a maga módszerei. A fő – a szocializmus erősítése, a többi mindenkinek a saját dolga. Eltérő a tempó, eltérő a forma. Természetesen nekünk figyelembe kell vennünk a lakosság lélekszámát, a köztársaságok közötti különbségeket, eltérő fejlettségi szintjüket

Ön utalt a nálunk meglévő nagy hadiipari potenciálra. Most olyan szerkezetátalakítási politikát kell folytatnunk, amely lehetővé teszi, hogy ezt a potenciált jobban fel tudjuk használni az emberi szükségletek kielégítésére. Ez az, amin jelenleg dolgozunk. Napjainkban védelmi iparunk eredményesebben dolgozik ebben az irányban. Korábban ellenállt, de most már ebben az irányban dolgozik, ráadásul érdekeltté is tettük ebben.

Nicolae Ceaușescu et.:

Ugyanakkor meg is kell őrizni [a hadiipart – a ford.] és fejleszteni kell.

M. Sz. Gorbacsov:

Nem csak megőrizni, Ceaușescu elvtárs!

Nicolae Ceaușescu et.:

Amikor azt mondtam, hogy meg kell őrizni, úgy értettem, hogy mindazt meg kell őrizni, amire szükség van.

M. Sz. Gorbacsov:

Ez kétségtelen. Melyek azok a kétoldalú problémák, melyekről beszélni szeretne?

Nicolae Ceaușescu et.:

Mindenekelőtt a gazdasági kapcsolatok problémájáról. Természetesen a miniszterelnököknek nem állt módjukban találkozni. [sic]

M. Sz. Gorbacsov:

Igen, találkozniuk kellene.

N. I. Rizskov:

1990. január 9-én találkoznunk.²¹

²¹ 1990. január 9-10-én Szófiában sor került a KGST 45. ülészakára. A szovjet küldöttséget N. I. Rizskov vezette. Az ülésen hangsúlyozták a KGST tagországok közötti gazdasági együttműködés teljes megújításának és új alapszabály kidolgozásának szükségességét, bizottságot hoztak létre a KGST tevékenységének javítására irányuló javaslatok tanulmányozására. (Lásd: SZEVI: Na poroge bolsih peremen. Pravda, 1990. január 11. A

Constantin Dăscălescu et.:

Ez a KGST keretein belül lesz, de mi kétoldalú találkozót is szeretnénk.

M. Sz. Gorbacsov:

Érjék meg január 9-ét!²² Mégis milyen kérdés aggasztja önöket legjobban?

Nicolae Ceaușescu et.:

Úgy gondolom, az alapvető kérdéseket már megvitattuk, de szükség lenne arra, hogy a miniszterelnökök is találkozzanak a már megvitattott problémák megoldása érdekében. Már a következő ötéves terven kell gondolkodni.

M. Sz. Gorbacsov:

Nekem úgy rémlik, hogy ők már foglalkoztak ezekkel a problémákkal.

Constantin Dăscălescu et.:

Csak az 1990-es esztendőre.

Nicolae Ceaușescu et.:

Természetesen folynak valamiféle egyeztetések. Úgy gondoljuk, javíthatnánk együttműködésünket. Ez a fő kérdés.

Természetesen most nem szeretnék részletekbe bocsátkozni, mivel ez túl sok időt venne igénybe. Most nem tudjuk részleteiben megvitatni, de ha meg tudnánk állapodni a két miniszterelnök találkozásában, az nagyon jó lenne. Romániában most jó az idő.

Constantin Dăscălescu et.:

Több levelet is küldtünk az ügyben – ez már a negyedik meghívólevél. Egy éven keresztül írtam Rizskov elvtársnak.

N. I. Rizskov:

Bonyolult volt a helyzet.

Nicolae Ceaușescu et.:

Ez igaz, de mindig lehet időt találni a találkozóra. Ezen keretek között meg lehetett volna vitatni a szakosodás és termelési együttműködés kérdéseit, többek között a különböző építkezéseken való részvételt.

Miért hozom fel ezeket a kérdéseket? Mert különösen a KGST-országokban most sokat beszélnek arról, hogy kétoldalú rendszerben a problémákat gyorsabban meg lehet oldani. Néhányan azt a reményt dédelgetik, hogy majd jönnek az amerikaiak, hogy milliárdjaikat [befektessék] az ő gazdaságukba. Persze a mérleget mindenkinek magának kell megvonni. Ez mindenkinek a maga dolga, de mégis, mielőtt néhány általános kérdést megvitatunk, elég sok problémát meg tudunk oldani kétoldalú rendszerben.

Nem akarok most részletekbe bocsátkozni, csak emlékeztetni szeretnék erre.

M. Sz. Gorbacsov:

A román kormány állítsa össze javaslatait, a közeljövő feladatait, perspektíváit, azt, hogy mit vár a Szovjetuniótól! Dăscălescu elvtárs írja meg, milyen szükségleteik vannak az erőforrások terén és kész!

Constantin Dăscălescu et.:

Ceaușescu elvtárs, Gorbacsov elvtársnak igaza van.

Nicolae Ceaușescu et.:

Meg szeretném jegyezni Önnek, hogy mi nem szándékozunk a nyersanyagellátás

találkozóról kiadott kommuniké. Illetve ugyanott: SZEVI: Na krutom povorotye.)

²² Nicolae Ceaușescut 1989. december 25-én kivégezték. A román tárgyalódelegációt az új miniszterelnök, Petre Roman vezette.

kérdését kizárólag a Szovjetunió segítségével megoldani. Sokat dolgozunk a fejlődő országokkal, és szeretnénk ezt az irányt megerősíteni [külgazdasági kapcsolatainkban].²³ Most még arra is van lehetőségünk, hogy némi hitelt nyújtsunk nekik. Egyébként ezektől az országoktól most 2,7 milliárd dollárt kell visszakapnunk.

M. Sz. Gorbacsov:

Egy év alatt?

Nicolae Ceaușescu et.:

Nem, ez a Románia által néhány fejlődő országnak nyújtott hitel összege.

Constantin Dăscălescu et.:

Ebben az évben közel félmilliárd dollárnyi hitel jár le.

Nicolae Ceaușescu et.:

Mi aktívabban szeretnénk részt venni ezen országok fejlesztésében, és ily módon biztosítani magunknak bizonyos nyersanyagokat.

M. Sz. Gorbacsov:

Akkor gondolkodjunk azon, mik lehetnek a mi közös feladataink.

Nicolae Ceaușescu et.:

A Szovjetunióból évi 5 millió tonna kőolajat importálunk 1984 óta, más országokból 15 millió tonnát, tehát ezt a kérdést nem kizárólag a Szovjetunióval szeretnénk megoldani.

M. Sz. Gorbacsov:

És mennyit termelnek ki Romániában?

Nicolae Ceaușescu et.:

Körülbelül 10 millió tonnát, mivel nincsenek tartalékaink.

M. Sz. Gorbacsov:

De valamikor 22 millió tonnát termeltek ki.

Nicolae Ceaușescu et.:

Nem, 15 millió tonna körül, de ez régen volt és rövid ideig. Nem találunk új készleteket.²⁴ Most szeretnénk 10 ezer méteres mélységig lefúrni.

M. Sz. Gorbacsov:

Nálunk is csökken a kitermelés.

Nicolae Ceaușescu et.:

Sok olyan terület van, ahol együtt tudnánk működni. Például az új technológiákon alapuló energetika területén

M. Sz. Gorbacsov:

Én ebben nagyon érdekelt lennék, akárcsak Rizskov elvtárs, gondolkodjunk az együttműködés koncepcióján, ne csupán kereskedelemmel foglalkozunk.

²³ Ceaușescu Moszkvából való visszatérését követően hamarosan Iránba indult, hogy az olajban gazdag ország vezetőivel tárgyaljon az olajszállítás problémáiról. Iránból december 20-án tért haza, amikor a december 16-án Temesvárról indult forradalmi események már átterjedtek Bukarestre is.

²⁴ A román kőolajfeldolgozó ipar kapacitása meghaladta a kitermelt saját kőolaj mennyiségét. A kőolajipari termékek jelentős részét a fejlődő országokba exportálták (a gazdasági érdekek alárendelődtek a kondukátor birodalmi ambícióinak). A kőolajszállítás kérdése, amint Gorbacsov visszaemlékezéseiből is kiderül, minden kétoldalú találkozón felvetődött. (Gorbacsov, 1995. 2. köt.) Sok román kőolajfeldolgozó üzemet kifejezetten az import kőolaj feldolgozására építettek. Az évi 10-12 millió tonna saját kőolajhoz Románia még mintegy 18 millió tonnát importált.

Nicolae Ceaușescu et.:

Példának okául mi 7 millió tonna vasércet kapuk a Szovjetuniótól. Más országokból 12 millió tonnát, tehát nem gondolunk arra, hogy kizárólag a Szovjetunióhoz forduljunk nyersanyagért. Az Egyesült Államokból importálunk kokszolható szenet, néhány éve 100 milliót fektettünk be ott, tehát ott is van tulajdonunk [sic – a ford.].

M. Sz. Gorbacsov:

Ott leginkább japán tulajdon van.

Nicolae Ceaușescu et.:

A japánok erőteljesen nyomulnak.

Tehát szeretnénk tárgyalni az együttműködésről, mert érdekelték vagyunk az abban való részvételben. A napokban tájékoztattak minket, hogy Önök új vállalatokat szeretnének létesíteni Lvovban és Harkovban. Együtt szeretnénk működni Önökkel [a Föld mélyének kiaknázásában] Mongóliában is. Ez a kérdés amúgy már régóta napirenden van, mióta a Szovjetunió érdekeltséget mutatott az ottani befektetések iránt. Mi Kínában kokszolható szénbe fektettünk be. Szóval mi semmit sem kérünk, úgymond, segítségképpen a Szovjetuniótól, mi együttműködni akarunk.

M. Sz. Gorbacsov:

Segítségéről szó sem lehet. Önöknek kell segíteniük bennünket.

Nicolae Ceaușescu et.:

Gazdasági alapokon szeretnénk együttműködni Önökkel – ez a szándékunk.

M. Sz. Gorbacsov:

Dăscălescu elvtárs gondolkodjon azokról a javaslatokról, melyekről most beszéltünk.

Constantin Dăscălescu et.:

Várom Rizskov elvtársat Romániában.

N. I. Rizskov:

Elnézést kérek Gorbacsov elvtárs. Dăscălescu elvtárral mi találkozni fogunk és megvitatjuk kétoldalú kapcsolataink konkrét kérdéseit, többek között a következő ötéves tervre vonatkozóan is. Nem ellenzem, és minden bizonnyal meg fogjuk vitatni a szakosodás, a gazdasági és termelési együttműködés kérdéseit, és minden egyebet, de azt is megjegyzem, hogy (és ez nem csak Romániát érinti) január 15-én a Legfelsőbb Tanács elé terjesztjük kormányprogramunkat a gazdasági szanalásról és a gazdasági reformok további menetéről. Elkészítettük a megfelelő dokumentumokat, és, amint Ön is tudja, eljuttattuk a küldöttekhez, hogy megvitassák.

Amikor ezeket a dokumentumokat elkészítettük, abból indultunk ki, hogy 1991-től kezdve külgazdasági kapcsolatainkat nekünk teljesen új alapokra kell helyeznünk, az árucseréről, a barter-rendszerrel át kell térnünk az üzleti, piaci alapú kapcsolatokra. Ezért, amikor január 9-én sor kerül majd a kormányfői találkozóra, fel fogjuk vetni ezt a kérdést, és tudom, hogy sok ország támogatni fogja, hogy 1991-től áttérjünk a világpiaci árakra és a szabad konvertibilis valutában történő elszámolásra.

Tisztában vagyunk vele, hogy egyetlen éjszaka alatt mindezt nem lehet megtenni. Lehet, hogy 1-2 évre még szükség lesz a kapcsolatok új rendszerére történő áttéréshez. Mindez nem jelenti azt, hogy nem lesznek többé hosszú lejáratú szerződéseink, konkrét árucserre-megállapodásaink, de hosszú távon [a piaci

alapú kereskedelmi kapcsolatokra való áttérésnek] nincs alternatívája. Sem nálunk, sem a többi országban a reformok nem egyeztethetők össze a köztünk fennálló külkereskedelmi kapcsolatok jelenlegi rendszerével. Ezért erről Önöknek is el kell gondolkodniuk.

Nicolae Ceaușescu et.:

Értem, hogy mit mond. Valójában mi is konvertibilis valutában intézzük a külkereskedelmet. Elszámolási pénznek a konvertibilis rubelt választottuk, de nem egyszerűen barter-alapú cserével foglalkozunk. Természetesen ügyelünk arra, hogy mindez kiegyensúlyozott legyen, de ez így van az egész világon. Az Amerikai Egyesült Államokkal például dollár alapon bonyolítjuk az elszámolást, de az árucikkeket közvetlenül importáljuk.

M. Sz. Gorbacsov:

Ha mi szervesen be kívánunk kapcsolódni a világgazdaságba, akkor ennek a helyzetnek megfelelő módszereket kell alkalmaznunk. Sok ország, Csehszlovákia, Lengyelország, sőt még Bulgária is felvetette a világgazdasági árakra, vagyis a konvertibilis valutára való áttérés kérdését.

Nicolae Ceaușescu et.:

Nagyon jó. A csere már most is túlnyomó részt világgazdasági árakon bonyolódik. Úgy gondoljuk, ezt a kérdést komolyan meg kell vitatni. A kínaiakkal például svájci frankban kereskedünk.

N. I. Rizskov:

Mi is.

Nicolae Ceaușescu et.:

De mi ezen az alapon igyekszünk valamiféle egyensúlyt biztosítani, csak az elszámolást intézzük külföldi valuta segítségével. Nem gondolom, hogy a Szovjetunióknak megérné áttérni a rubel helyett dollárra – de természetesen ez a Szovjetunió ügye.

M. Sz. Gorbacsov:

Azt szeretnénk, ha ebbe az összefüggésbe be tudnánk kapcsolni a pénzügyi szanálás és az árreform kérdését, hogy mielőbb elérjük a rubel konvertibilitását. A legfontosabb a nemzetközi gazdasági rendszerbe való integrálódás, mivel enélkül nincs összehasonlítási alapunk.

Nicolae Ceaușescu et.:

Ez olyan kérdés, amelyet meg kell vitatnunk, és a továbbiakban tárgyalni kell róla.

M. Sz. Gorbacsov:

Mi ezt a javaslatot január 9-én fogjuk felvetni, arra kérjük Önöket, hogy addig gondolkodjanak és fogalmazzák meg saját álláspontjukat.

Nicolae Ceaușescu et.:

Úgy gondoljuk, hogy most nem épp a legmegfelelőbb a pillanat egy ilyen [formára] való áttéréshez.

M. Sz. Gorbacsov:

Miért?

N. I. Rizskov:

1990-ben még minden marad a régiben, 1991-től szeretnénk áttérni az új alapokra.

Nicolae Ceaușescu et.:

Nem az 1990-es esztendőről van szó. A következő ötéves terv munkájára

gondolok.

M. Sz. Gorbacsov:

Miért?

Nicolae Ceaușescu et.:

Mert ez sehogy sem erősíti a szocialista országok és a Szovjetunió gazdaságát.

M. Sz. Gorbacsov:

Miért?

Nicolae Ceaușescu et.:

Önnek tudnia kell, hogy ez a kérdés számunkra nem túl nagy jelentőségű, mivel már most is Kínával és más országokkal kereskedelmünk 60%-át konvertibilis valutában számoljuk el.

M. Sz. Gorbacsov:

Akkor úgy mondom Önnek: itt nem a szűk értelemben vett elszámolásról van szó. Egész egyszerűen rendet kell tennünk, és valószínűleg lesznek adósságaink, de át kell térnünk erre a rendszerre. Lehetőséget kell adnunk az energiaszektornak, hogy valutára tegyen szert és azt befektesse. Ma ez gazdaságunk legelmaradottabb ágazata, és általánosságban vállalatainknak a világrendszerrel kell összemérniük magukat, csak akkor tudják a valós helyzetet érzékelni, és így értik meg, hogy el kell benne igazodniuk. Meddig hajtsuk őket előre pálcával a hátuk mögött?

Nicolae Ceaușescu et.:

Nem arról an szó, hogy pálcával. Tevékenységüket gazdasági alapokon kell biztosítani.

M. Sz. Gorbacsov:

Ceaușescu elvtárs, most ezt mondjuk, de ez bizonyos idő múlva – Rizskov elvtárs majd pontosítja, hogy ehhez két évre van szükség – hiteleket is igénybe vehetünk a rendszer stabilizálására az átmeneti időszakra. De mindenképpen el kell kezdenünk.

N. I. Rizskov:

Úgy gondoljuk, érdemes lenne összegyűjteni közgazdszainkat és a román közgazdszokat, üljenek le, végezzenek számításokat, nézzék meg, hogy mibe kerül a világrendszerbe való bekapcsolódás. Mindenesetre összetett folyamatról van szó.

M. Sz. Gorbacsov:

Van mit megvitatni az általános megközelítések, módszerek terén is, de az egyes konkrét kérdések kapcsán is.

Constantin Dăscălescu et.:

Konkrétan, várom Rizskov elvtársat Romániában. Szófiában nem lesz lehetőségünk mindezeket a kérdéseket a kétoldalú relációban megvitatni.²⁵

²⁵ N. I. Rizskov 1990. január 9-án Szófiában találkozott Petre Romannal, az új román miniszterelnökkel. (Pravda, 1990. január 10.) Petre Roman tájékoztatta a szovjet kormányfőt a Nemzeti Megmentési Front Tanácsának legfontosabb döntéseiről, a helyzet stabilizálása érdekében tett intézkedésekről, a gazdasági élet területén felmerült legégetőbb problémák kezeléséről. Köszönétét fejezte ki a szovjet vezetésnek a román nép által véghezvitt forradalmi átalakulás támogatásáért, és azért a készségéért, hogy teljesen új alapokra helyezze a szovjet-román kapcsolatokat. A tárgyalópartnerek kifejezték meggyőződésüket, hogy a szovjet peresztrojka és a romániai megújulási folyamatok új, kedvező lehetőségeket teremtenek mind a kétoldalú relációban, mind a KGST keretein belül történő együttműködés terén.

N. I. Rizskov:

Csak a szófiai találkozó után tudok odautazni. A jövő év első negyedében valószínűleg sort tudok rá keríteni.²⁶

Constantin Dăscălescu et.:

Akkor marad a február?

Nicolae Ceaușescu et.:

Erről Önöknek közösen kell megállapodniuk.

M. Sz. Gorbacsov:

Szóval, Ceaușescu elvtárs, folytatjuk az érintkezést. Nagyon örülök, hogy véleményt cseréltünk az együttműködés kérdéseiről. Ezt őszintén nagyra értékelem.

Constantin Dăscălescu et.:

Nekem van egy kérésem Rizskov elvtárshoz a földgázzal kapcsolatban.

Nicolae Ceaușescu et.:

A gáz kérdése nem távlati kérdés, hanem a jelenlegi helyzettel kapcsolatos.

Constantin Dăscălescu et.:

A legutóbbi szállítások során valami történt Önöknél, mivel napok óta napi 7 millió köbméterrel kevesebbet kapunk, nekünk azt mondták, hogy ez csak néhány napig tart. Nagyon kérem, tanulmányozzák a kérdést!

M. Sz. Gorbacsov:

Ez minden évben előfordul, valami mindig történik, aztán majd többet kapnak.

Constantin Dăscălescu et.:

Egyelőre nincs többlet, hanem mínusz van.

Nicolae Ceaușescu et.:

Milyen közleményt adunk a sajtónak a kétoldalú találkozóról?

M. Sz. Gorbacsov:

Önök adják le a sajtójukat, mi pedig a magunkét. Nekünk van egy rövid szövegünk. *(felolvassák a közlemény szövegét)*²⁷

Nicolae Ceaușescu et.:

Lehet, hogy a kétoldalú együttműködésről szóló részt egy kicsit kibővíthetnénk. Mondhatnánk, hogy véleményt cseréltünk az országaink közötti együttműködés fejlesztéséről. Erről egy külön bekezdés kellene.

²⁶ E. A. Sevarnadze szovjet külügyminiszter már 1990. január 6-án Bukarestbe látogatott és találkozott Ion Iliescuval, a Nemzeti Megmentési Front Tanácsának elnökével. A következő hónapokban folytatódott a magas szintű érintkezés, márciustól felújította tevékenységét a gazdasági együttműködési kormányközi bizottság. 1990. június 7-én a Varsói Szerződés tagországainak vezetői értekezlete alatt Iliescu Moszkvában találkozott Gorbacsoval.

²⁷ A Pravdában 1989. december 5-én jelent meg a TASZSZ közleménye: „M. Sz. Gorbacsov és N. Ceaușescu találkozásáról”. Ebben szerepelt, hogy „a felek kifejtették nézeteiket a szocializmus építésének, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kérdéseinek aktuális problémáiról, valamint a jelenlegi nemzetközi helyzetről. Tartalmas véleménycserére került sor a gazdasági együttműködés fejlesztése kérdésében, valamint a tudományos, műszaki és termelési kooperáció lehetőségeiről is. A felek kifejezték kölcsönös érdekeltségüket a szovjet–román együttműködés elmélyítésében a humán szféra és a külpolitika területén. A megbeszélés, amelyen a két pártvezetőn kívül a kormányfők is részt vettek, elvtársi légkörben zajlott, az őszinte véleménycsere jegyében.” A román sajtóban megjelent kommunikéban (az RKP KB Politikai Végrehajtó Bizottságának december 11-i ülését követően) szerepelt a román fél javaslata a szocialista országok kommunista pártjai vezetőinek találkozására a szocialista táboron belüli helyzet megvitatása céljából. (Részletesebben lásd: Buga, 2011.)

M. Sz. Gorbacsov:

Nagyon jó. Szóljunk kapcsolataink mostani helyzetéről és a perspektívákról.

Nicolae Ceaușescu et.:

Egyetértek.

A Román Állami Levéltárban őrzött dokumentumot közli: Săndulescu Șerban „Decembrie '89. Lovitura de stat a confiscat Revoluția română, [, '89 december. Az államcsíny elkobozta a forradalmat.] „Colecția Documente, Omega Ziua Press, Vol.I, [1996]

Angol nyelven, rövidítve lásd: The Last Days of a Dictator. By M. Munteanu. Cold War International History Project Bulletin. Issue 12/13. Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, Fall/Winter 2001, pp. 217-225.

Oroszból fordította: Kolontári Attila